

KAKSKÜMMEND AASTAT PÄRNU NÜÜDISMUUSIKA PÄEVI

MART JAANSON

Kõik kunagi alguse saanud nähtused jagunevad nendeks, mis on juba lõppenud, ja nendeks, mis tänaseni edasi kestavad. Ja ka headeks ja halbadeks. Selle üle, mis on hea ja halb, ma siinkohal arutlema ei hakka. Ütlen vaid, et hea on see, milles me halba ei näe.

Samuti võib ka mingi nähtuse omandus olla kas hea või halb aja jooksul muutuda või edasi kesta. Nii on hea nähtuse lõppemine ja halva nähtuse edasikestmine ilmselt halb, halva nähtuse kadumine aga hea. Kõige parem on hea nähtuse edasikestmine.

Pärnu nüüdismuusika päevades pole midagi halba, järelikult on see hea nähtus. Ja see, et see nähtus veel kakskümmend aastat pärast oma algust ikka edasi kestab, on lihtsalt suurepärane. Ka Eesti Vabariik tähistab tänavu alles oma 90. aastapäeva. Enamgi veel, keset seda aega laiutab nõukogude aeg, mil Eesti riiki tegelikult ei eksisteerinud. Enne nõukogude aega oli veidi üle kahekümne aasta iseseisvat Eesti riiki ja pärast nõukogude aega on seda olnud veidi alla kahekümne aasta. Nõnda on Pärnu nüüdismuusika päevad toimunud enam-vähem sama kaua kui Eesti riigi üks iseseisvusperiood. Tehtagu järele!

Ühe hea nähtuse 20. aastapäeval saab sellest kõnelda mitut moodi. Võib vaagida põhjust, miks see sündis, kirjeldada, mida selle kahekümne aasta jooksul on tehtud, võrrelda praegust olukorda algusega jne. Neid kolme asja püüangi järgnevalt teha.

Kõik algas 1988. aastal tollaste Tallinna Riikliku Konservatooriumi kompositsioonitudentide ettevõtmisest. Oli me siis kahekümne ühe või kahekümne kahe aastased, kõik parajas maailmaparandaja eas. Aga maailm, mis meie ümber parandamist vajab, oli juba ise paranema hakanud. Poliitilisi takistusi enam peaaegu ei olnud. 1987. aasta fosforiidisõda oli juba olnud. 1988. aasta kevadel toimunud Tartu muinsuskaitse päevadel riputati kunagisele EÜSi majale esimest korda avalikult välja Eesti rahvuslipu sini-must-valged värvid – tõsi, seda küll eraldi kangastena. ENSV loominguiliste liitude juhatuste ühispleenum kutsus eesti loovintelligentsi üles rakendama oma andeid, oskusi ja loomepotentsiaali NLKP uuenduskursi ehk „perestroika” elluviimisel.

Mida oli siis noortel inimestel parandada, kui poliitiline keskkond seda juba ise tegi? Eks ikka oma vaimset keskkon-

Ajakirja Scripta Musicalia esimene toimetetus. Foto on publitseeritud jaanuaris 1990 Scripta Musicalia esimeses numbris. Esimeses reas vasakult: Helena Tulve (Eensaar), Janika Päll, Ia Remmel; teises reas vasakult: Mart Jaanson, Andrus Kallastu, Mart Vainu ja Marko Lõhmus.

Foto © Scripta Musicalia 1990

da! Selleks tuli aga olla ise haritud. Riiklik muusikakõrgkool, kus õppisime, oli mugandunud nõukogude muusikahariduse võimaluste ja vajaduste järgi. Seal tehti aeg-ajalt väga head muusikat, kuid midagi oli puudu. Muusika, mida eesti heliloojad kirjutasid, oli tihti väga hea muusika, kuid midagi oli puudu.

Tagantjärele mõtlen, et võib-olla tulenes puudujääk, mida tajusime, eesti noore kultuuri eristumisharjumusest. Esimese iseseisvusaja kahekümnel aastal räägiti palju muusika ja teiste kultuurivaldkondade rahvuslikkusest. 1938. aastal ilmunud ülevaate teose „Kakskümmend aastat eesti muusikat“ lõpetab selle toimetaja, muusikateadlane Karl Leichter tõdemusega: „Unustamata ka taotleda rahvuslikult omapärrast joont, on eesti iseseisvusaegses heliloomingus jäädvustatud kindlaid ainulaadseid kunstilis-vaimseid väärtusi ja sel teel eesti rahvusliku muusika tulevasele arengule rajatud vankumatu alus

ja kindlustatud jäädav edu.“ Rahvuslikkust ei nähtud mitte ainult äratuntavates viisikäändudes ja harmooniates, vaid taotleti ka „kunstilis-vaimseid väärtusi“. Aga ikkagi pidid need „kunstilis-vaimsed väärtused“ olema just nimelt „ainulaadsed“. See on muidugi mõistetav. Neil oli kange soov saada koos poliitilise iseseisvusega ka vaimselt iseseisvaks.

Järgnes Nõukogude okupatsioon, mil rahvuslikkuse mõiste deformeerus vastavalt loosungile „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“. Kuid eristumisvajadus ei kadunud kuhugi: eestlaseks olemiseks oli vaja endiselt end vaimselt eristada, nüüd juba kehtivast nõukogude ideoloogiast. 1980. aastate teisel poolel, mil see ideoloogia enam nii pealetükkiv ei olnud, muutus eristumisvajadus juba eristumisharjumuseks.

Igal juhul kõlas see „tüüpiline eesti muusika“ meie kõrvadele hoopis teisiti kui muu maailma oma: rõhutatult dia-

TUMP 1998. *Tekhnē*-kõnelejad Jaanika Päll, Monika Kaldalu, Anne Lill ja Mart Jaanson.

Foto TMK arhiivist

toonilisena või motoorse rütmiga. Eesti heliloojad ise nägid selles stiilis oma tugevust, järjekordset võimalust eristuda. 1990. aastatel hakati isegi rääkima eesti heliloojate erilisest, vaistul põhinevast komponeerimislaadist vastandina muu maailma muusika kompositsioonitehnoloogiliseks normiks olevale intellektuaalsele konstrueeritusele.

Meile aga ei tundunud see mitte komponeerimislaadi tugevusena, vaid hoopis nõrga küljena. Muu maailma muusika kõlas dissonantselt, värvikalt ja ametriliselt. Eesti muusika eristumisvajadus oli oma eesmärgi saavutanud, kuid primitiivsuse hinnaga, nagu meile tookord tundus.

Imetlesime leedulasi, käisime leedu muusikaüliõpilastel külas ja nemad meil. Leedu muusika oli palju dissonantsem, värvikam ja vabama meetrumiga, igal juhul mitmekesisem. Arvasime tollal, et ehk põhjustab seda nende geograafiline lähedus poola avangar-

distidele. Praegu, oma eeltoodud mõtiskluse taustal arvan: võib-olla oli asi hoopis selles, et nende eristumisvajadus polnud nii tugev. Nende kuninglik ajalugu oli juba iseenesest eriline. Samuti eristas leedu rahvast valitsevast nõukogude ideoloogiast kristliku religiooni suur osatähtsus leedu rahvustundes. Ja pealegi on nende religioon ju roomakatooliiklus, mille mõttemaailmas on eriti rahvusülene. Nad ei tundnud vajadust eristuda kunstis ja muusikas.

Nii või teisiti, meie ei soovinud, et eesti muusika oleks vägisi eriline. Püüdsime hakata muu muusikaga samastuma seda importides, õppides ja ise samasugust muusikat luua proovides.

Nõnda need Pärnu nüüdismuusika päevad algasid. Saime talvise eksami sessiooni lõpul, 1988. aasta jaanuari viimasel nädalavahetusel Pärnu lastemuusikakoolis kokku ja esitasime Stravinski muusikat, põhiliselt klaveri ja häälega, rääkisime ka Stravinskist juttu.

PNP 2005. Maailma muusikateaduse tuntumaid tegijaid Nicholas Cook konverentsil esinemas.

Harri Rospu foto

Miks just Pärnus? Sest see oli Andrus Kallastu kodulinn, siin oli ta õppinud ja tundis siinseid inimesi. Koht oli n-ö sisse söödud. Pealegi tundus vist ka eksootiline alustada samastumist maailma muusikaga kohas, mille kõhnuke muusikaelu oli sellest samastumisest veel eriti kaugel.

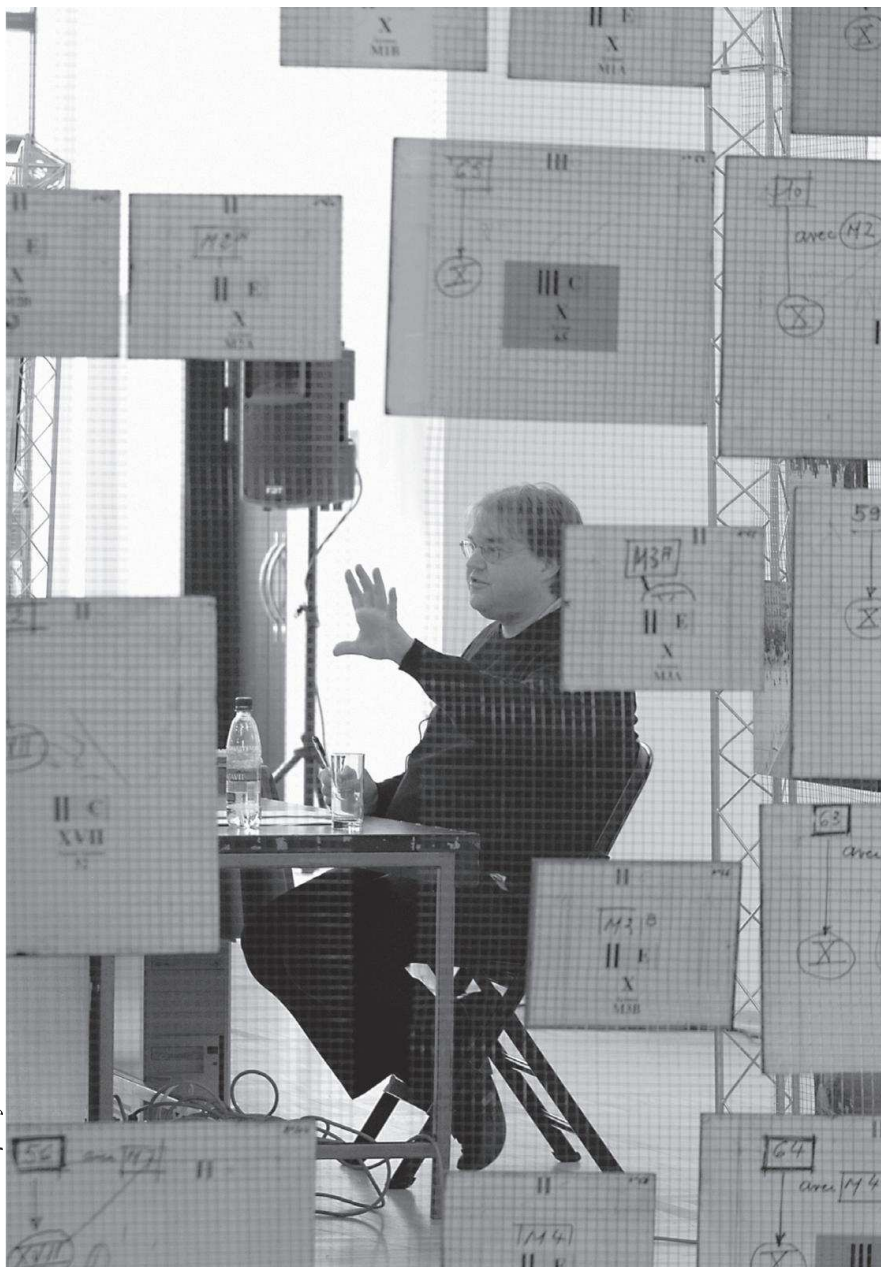
1988. aasta sügisel astusid neli TRK tudengit, Andrus Kallastu, Marko Lõhmus, Helena Tulve ja siinkõneleja Eesti Goethe-Gümnaasiumi (EGG), kus jätkati samastumist õhtumaa vaimukultuuriga. Selgituseks: EGG kutsuti ellu Tartu haritlaste poolt ametliku koolihariduse lünkade täitmiseks. Õpilasi tutvustati aladega, mis ametlikus hariduses puudusid või olid puudulikud: filosoofia, teoloogia, psühholoogia, loogika, klassikalised keeled, reaalteaduste areng kultuuriloolises perspektiivis jne. Õppetöö toimus mõnepäevaste sessioonidena. Mäletan, et kord koguneti isegi Pärnusse muusikasessioonile, mille olid

korraldanud need neli TRK tudengit, kolm neist otseselt seotud PNPga. Kool lõpetas tegevuse 1990. aastal.

Mainitud samastumisvajadusega on seotud ka konservatooriumi üliõpilaste ajalehe Scripta Musicalia ilmuma hakkamine. 1990. aastal anti ajakirja välja mõnieteist numbrit, hiljem aga kasvas sellest välja kirjastus Scripta Musicalia.

Need samastumisvajadusega, muusikaürituste korraldamise ja kirjastamiskogemustega noored inimesed asutasid ka 1992. aastal Eesti Arnold Schönbergi Ühingu. Aga see on juba teine jutt.

Korjan siinkohal sellest ühingust üles ainult Schönbergi nime. Kuidas jõuti Schönbergini? Mainisin enne, et tundsi-me häbi eesti muusika primitiivsuse pärast ja imetlesime läänes kirjutatavat dissonantsemat, värvikamat ja vabama meetrikaga muusikat. Võiks arvata, et me püüdsime modernistlikuma muusika poole, kui tollal Eestis kõlas ja kirjutati. Arvasime tookord ja pahandasime

PNP 2005. Saksakeelse kultuuriruumi tunnustatumaid noorema põlvkonna muusikateadlasi Ludwig Holtmeier konverentsil esinemas.

oma õppejõude, kes olid noored olnud 1960. aastatel, väitega, et eesti muusikas pole õiget modernismi olnudki.

Aga esimesed PNP-d olid pühendatud Igor Stravinskile, 1989. aasta päevad Paul Hindemithile ja 1990. aasta päevad Benjamin Brittenile. Kedagi neist kolmest ei olnud õhtumaal juba peaaegu pool sajandit enam modernistiks peetud. Miks ei alustanud me kohe Darmstadti serialistidest?

Kahel põhjusel. Esiteks lihtsalt seepärast, et see tundus meile liiga järsu üleminekuna. Meie haridus ja oskused ei võimaldanud veel seda. Teemaheli

loojate valik oli üsna juhuslik. Stravinski oli siinkõneleja lemmikhelilooja, Hindemith Andrus Kallastu oma ja Brittenist kirjutas Anneli Remme oma diplomitööd.

Teiseks aga seepärast, ja seda oletan ma praegu tagasi vaadates, et me ei püüelnud mitte XX sajandi muusikalise modernismi ja Darmstadti serialismi kui selle rafineeritud kuju poole, vaid püüdsime samastuda euroopaliku vaimsusega, mida iganes see siis meile ka ei tähendanud.

Nõnda oli üsna mõistetav meie iha Arnold Schönbergi poole, kes kehas-

Andrus Kallastu foto

PNP 2006. Pariisis resideeriv ameerika helilooja Gérard Pape rääkimas Iannis Xenakisest.

tas meie jaoks uut vaimsust XX sajandi muusikas. 1991. aasta PNP teemaks oli juba Schönberg ja järgmisel kahel aastal üsna loomulikult tema kuulsad õpilased Alban Berg ja Anton Webern.

Mäletan, et kui panime oma ühinguale Schönbergi nime, küsisid mõned, et miks te, modernismi friigid, nii vanamoodsa helilooja valisite. Sellele polnudki nii lihtne vastata. Aga meie samastumisvajaduse kontekstis pole siin midagi imelikku. Schönberg oli leiutanud dodekafooniat, mis võimaldas mõelda muusikas universaalselt. Mitte üksnes komponeerida „kaheteistkümne ainult üksteisega seotud heli abil”, vaid mõista muusikalist universumit palju laiemalt ja selle elementide omavahelisi seoseid palju selgemalt. Meie jaoks polnud Schönberg eristumise sümbol nagu modernistidel, vaid samastumise võrdkuju: sümboliseerides samastumist kogu muusikaga ja eriti vaimsega, mis asub muusika taga.

Sestap olid meie muusikapäevadel alati konverentsid. Paaril esimesel aastal neid muidugi konverentsideks nimetada ei saanud, peeti pelgalt mõni ettekanne, peamiselt referatiivne. Aga siis hakkasid meie päevadest osa võtma juba professionaalsed muusikauurijad: Madis Kolk, Kristel Pappel, Mart Humal, Maris Valk-Falk, Andres Pung, Jaan Ross jt, ja mis veel tunnuslikum meie samastumisvajadusele, ka teiste tegevusvaldkondade esindajad. Kutsutud oli ka külalisi välismaalt: Loreta ja Antanas Budrunas, Rimantas Janeliauskas, Tatjana Tsaregratskaja, Maria Kostakeva.

Vahepeal oli Schönbergi-sõpruskonda lisandunud nii võimekaid muusikuid, et suudeti ka muusikapraktikas edasi liikuda XX sajandi modernismi rada pidi. 1995. aastal jätkusid nüüdismuusika päevad Tartus Tartu uue muusika päevade, hiljem „pidustuste!” nime all (TUMP). PNP eestvedaja Andrus Kallastu vajas aega enda vaimseks laa-

TUMP 1996 avamine Rütüti galeriis. H. Elleri nim Muusikakooli õpilased esitamas Luciano Berio teoste pealkirjadest inspireeritud „kõnekoori“. Näod on värvitud Itaalia lipu värvides.

dimiseks ning Tartu päevade korraldamise võtsid enda kanda siinkõneleja ja dirigent Olari Elts. Kui 1995. aasta TUMPil julgeti koos XX sajandi ühe esivangardisti Pierre Bouleziga öelda, et „Schönberg on surnud“, kuid kontserdikavas oli vaid paar Boulezi teost, siis tõelise avangardmuusika võidulepääsuni jõuti 1996. aasta Berio päevadel. 1993. aastal Olari Eltsi eestvedamisel asutatud NYVD Ensemble oli omandanud nii palju jõudu ja kogemusi, et avangardmuusikast suudeti kokku panna terve kontserdikava. Tartus toimusid veel 1997. aasta Ligeti päevad ja 1998. aasta Birtwistle'i päevad.

Siis ilmnes üks huvitav nähtus, mis aga eelneva jutu kontekstis tundub pigem tagajärjena. Nimelt eemaldusid üksteisest kolm mõttesuunda ja ühtlasi kolm inimest. 1998. aastal toimus Andrus Kallastu juhtimisel Pärnus jälle PNP, teemaks „Vaikus“ ning taustaks John Cage'i ja tema mõttekaaslaste

Darmstadt serialismile vastanduv traditsioon. 1998. aastal toimus Olari Eltsi ja NYVD Ensemble'i juhtimisel Tartus juba mainitud Birtwistle'i-TUMP, igati suurejooneline muusikafestival, kuhu oli Londonist kutsutud The Nash Ensemble ja kus NYVD Ensemble mängis XX sajandi modernismi kahe viimase kümnendi üht keerulisemat lugu, Harrison Birtwistle'i teost „Salateater“. Samal ajal toimus Tartu ülikooli peahoone auditoriumis (ülal aulas toimetati parajasti muusikafestivali asju) siinkõneleja ning Monika Kaldalu ja Janika Pälli eestvedamisel konverents, mis püüdis teha hoopis imelikku asja: läheneda tehnikale ja kunstile läbi antiikkreeka mõiste *tekhné*, esinejaks peamiselt filoloogid.

Mis siis oli juhtunud? Üheskoos samastumisprotsessi alustanud tudengid hakkasid pärast õpinguid siin ja seal noorte professionaalidena vastavalt oma andele ja töökspidamistele eristu-

Andrus Kallastu foto

PNP 2006. Konverentsi publik noote uudistamas.

ma. Kuid see eristumine ei vastandanud end enam õhtumaisele kultuurile, kust oleme pärit, vaid rõhutas lihtsalt selle kultuuri eri aspekte.

2003. aastal jätkati uue hooga taas Pärnus. Eesti Arnold Schönbergi Ühingu juhatuse esimeheks oli saanud Mär-Matis Lill, kes koos Andrus Kallastuga vedas koormat edasi. Festivali teemaks ei võetud enam heliloojat või heliloojate rühmitust nagu varem, vaid nähtus: modernism. Nähtus, mille traditsiooni hõlmates oli liigutud XX sajandi euroopa muusikalise vaimusega samastumise poole. Viieteistkümne aastaga oli see tee läbitud. Võidi hakata tegelema refleksiooniga.

Aastast 2003 kuni tänaseni on välis-esinejad PNP-del tavalised. Nende hulgas on olnud väga tunnustatud moderniste ja ka modernismi kriitikuid. Festivali korraldajad kutsuvad neid, keda tahavad, neil on isiklikud kontaktid vajalike inimestega. Nad ujuvad maailma

modernismimeres nagu kalad. Ka eesti muusikatiigis on modernismikaladel praegu üpris hea ujuda ja PNP korraldajad arvavad, et see on mõnel määral ka nende pingutuste vili. Aga see on juba kolmas jutt.

PNP teemadeks on viimasel viiel aastal peale „modernismi“ valitud „Muusika ja arhitektuur“, „Messiaen õpetajana“ ja tänavu „20 aastat Pärnu nüüdismuusika päevi“. Arvan, et põhimõtteliselt võiks teemaks olla ükskõik milline muusikaga seonduv teema, kas või „Eesti muusika 1970.–1980. aastatel“. Või isegi mingi mitte muusikaga seonduv teema. Pole juhuslik, et kahel viimasel aastal on PNP-d korraldatud kahasse Pärnu Academia Non Grata festivaliga „In Graafika“. PNP on saanud avatuks kõigele ja kõigile.

Samastumisprotsess õhtumaise kultuuriga on viinud sinnamaani, et Pärnu pole enam talvel suvest und nägev kuuortlinn, vaid üks linnu Euroopa kaar-

PNP 2007.
Skandaalne
„Big Performance”
Pärnu kontserdi-
majas. RAM,
dirigent Mihhail
Gerts ja rühmituse
C.n.o.p.t. mehed
pudeleid
lõhkumas.
Harri Rospu foto

dil, kuhu meeldib talvel koguneda mõnel eesti ja välismaa muusikul ja kunstnikul ning nende publikul. Pärnu nüüdismuusika päevad pole kõige tähtsam festival maailmas, Euroopas ega Eestis, kuid ta ei pea enda pärast ka häbenema. Nii nagu taasiseseisvunud Eesti vabariik pole kogu maailma ega Euroopa

keskpunkt, kuid on mitmel alal arvestatav tegija. PNP kohta sobivad, *mutatis mutandis*, hästi president Toomas Hendrik Ilvese sõnad möödunud aasta lõpul Eesti Ekspressile antud intervjuust: „Eesti lõpetas tänavu üleminekuperioodi, oleme nüüd tavaline riik.”

Foto © Scripta Musicalia

Eesti Arnold Schönbergi Ühingu liikmeid Pärnus juulis 1996: Olari Elts, Tarmo Pajusaar, Riine Pajusaar, Liis Kolle ja Mari Vihmand.

Alustasin poliitiliselt ja jõudsin ka poliitikani välja. Kuid see ongi loomulik. Eestigi on riigi ja ühiskonnana läbi teinud samastumisprotsessi. Selle samastumisprotsessi on läbi teinud ka eesti rahvas. Ja koos nendega kõik selle riigi ja selle rahva ettevõtmised. PNP-l on olnud võimalus kasvada koos iseseisvuga rahvaga osaks maailma rahvaste tervikust.

Poliitika on nähtuse nimega PNP esile kutsunud ja loonud sellele tingimused. Mis aga annab sellele nähtusele jõudu edasi kesta?

Ajakirja Teater. Muusika. Kino möödunud aasta jaanuarinumbri „Vastab...” rubriigis ütleb helilooja Märt-Matis Lill ühe minu arvates siinkohal tähendusliku mõtte: Tartu uue muusika päevadel „valitses mingi eriliselt intensiivne energia, kõik põlesid entusiasmist”. Ma arvan, et viimselt on just see inimeste entusiasm, eesti keeli õhin, säilitanud selle hea nähtuse – PNP – tänaseni. Kui kel-

legi korraldajast on teatud ajal õhin otsa lõppenud, on ta veidi puhanud, õhina tagasi saanud ja jätkanud. Alati on Schönbergi-rühmituses leidunud inimesi, kellel on seda õhinat parajasti olnud. Viimastel aastatel on liitunud vennad Hans-Gunter Lock ja Gerhard Lock Saksamaalt. Gerhard Lockist, laia haardega muusikateadlasest, on saanud viimaste PNP-de üks korraldajaid ja kvaliteedikontrolle.

Nõnda arvangi, et selle õhina säilitamine on nii tavaliseks riigiks kasvanud Eesti kui ka universaalsuseni kütündinud PNP järgmine väljakutse. Olu-korras, kus ukсед on avatud, tuleb leida õhinat neid lahti hoida, otsida uusi ukseid ja ka neid avada.

Palju õhinat sünnipäevaks teile, PNP!

Ettekanne Pärnu nüüdismuusika päevade 20. aastapäeva pidulikul kontserdil 18. I 2008 Pärnu kontserdimajas